

GRADSKA NASELJA REPUBLIKE SRBIJE U POPISIMA STANOVNIŠTVA OD 1948. DO 2002. GODINE

Radoslav STEVANOVIĆ *

Uvod

Jedan od osnovnih problema sa kojima se prilikom izučavanja gradskog stanovništva neizbežno susrećemo jeste pitanje definisanja grada odnosno razgraničenja gradskog od ostalih naselja. Broj gradova kao i veličina gradskog stanovništva pod neposrednim su uticajem definicije o gradskoj aglomeraciji jer različiti kriterijumi o tome šta je grad a šta ostala (negradska) naselja daju i različite rezultate. U postojećoj međunarodnoj praksi za određivanje statusa grada ili gradskih međa uzimaju se, pojedinačno ili se međusobno kombinuju, obeležja kao što su: veličina naselja (broj stanovnika), gradski način života, minimalni centralitet, kompaknost naseljenog mesta, prostorna zatvorenost, i drugi (Vresk, 1980). Populaciona veličina naselja i gradski način života jesu ona obeležja na osnovu kojih se, u najvećem broju zemalja, određuje status gradskih naselja. Međutim, donje granične vrednosti za određivanje statusa gradskog naselja variraju od zemlje do zemlje, i kreću se, u rasponu od svega 200 stanovnika (većina skandinavskih zemalja) do čak 30 hiljada koliko iznosi u Japanu, mada je najveći broj zemalja optiralo donju graničnu veličinu manju do tri hiljade stanovnika (Vresk, 1984). Donje veličinske granice, međutim, su često praćene i dopunskim kriterijumima kojima se, najčešće, precizira koliko treba da bude udeo zaposlenih van poljoprivrede (obično 2/3 do 4/5, pri čemu se ponegde, kod takvog kriterijuma ima u vidu samo muška radna snaga), ili se zahteva da naselje ima neka izrazito gradska obeležja (Milićević, 1993).

Osim diferencijacije naselja na osnovu relevantnih obeležja, u jednom, nemalom broju zemalja u svetu,¹ naselja dobijaju status grada administrativnim

* Centar za demografska istraživanja Instituta društvenih nauka, Beograd.

¹ Tako, od 108 zemalja sveta sa preko milion stanovnika početkom 1990-ih jedna polovina (54) imala je administrativni kriterijum za diferencijaciju (razgraničenje) naselja (OUN, 1991).

putem, po kojem se naselja, jednostavno, odlukom vlasti (zakonskom odlukom nadležnog državnog organa) proglašavaju za gradska.

Kriterijumi za određivanje gradskih naselja

U Srbiji su u periodu posle Drugog svetskog rata (popisi stanovništva od 1948. do 2002) od strane zvanične statističke službe korišćena dva kriterijuma za diferenciju (razgraničenja) naselja, odnosno podelu naselja na gradska i ona koja to nisi (negradska). Administrativni po kome se naselja zakonskim propisima proglašavaju za gradska, i demografsko-statistički (kombinovani) kriterijum na osnovu kombinacije dvaju obeležja: veličine (broja stanovnika) i procentnog udela nepoljoprivrednog stanovništva.

Popisom stanovništva 1948. godine gradska naselja su određena na osnovu administrativnog kriterijuma, koji je, ustvari nasleđen iz perioda pre Drugog svetskog rata i po kome su naselja zakonskim propisima proglašena za gradska. Međutim, statistički podaci o stanovništvu gradskih naselja i naselja uopšte u popisu 1948. ne mogu se koristiti pošto su obrađivani po različitim administrativno-teritorijalnim jedinicama (mesnim odborima kao popisnim jedinicama koji u teritorijalnom pogledu predstavljaju jedno ili više naselja), pri čemu se nije išlo na niže teritorijalne jedinice, odnosno na niva pojedinačnih (samostalnih) naselja. Utvrđivanjem statističke definicije naselja i prelaskom na obradu popisnih podataka na nivou samostalnih naselja (od popisa stanovništva 1953) i prihvaćene tipologije naselja (SZS, 1959), stvorene su takve mogućnosti.

U vezi sa prethodnim, treba istaći da se, neposredno posle Popisa 1953. i ažuriranja spiskova samostalnih naselja za obradu podataka tog popisa, u našoj naučnoj praksi javilo, nekoliko različitih kriterijuma² za definisanje (razgraničenje) gradskog naselja, koji su se, uglavnom zasnivali na kombinaciji: veličine (broja stanovnika) naselja i procentnog udela nepoljoprivrednog stanovništva u njima, ali i neke gradske (urbane) karakteristike (Ginić, 1967). Savezni zavod za statistiku primenio je predlog (shemu) Miloša Macure iznetog u radu "Jedan nov kriterij za razgraničenje gradskog i seoskog stanovništva", po kome su sva naselja, na osnovu broja stanovnika i udela nepoljoprivrednog stanovništva, podeljena na: gradska, mešovita i seoska (Ban, 1970). Po toj shemi gradska naselja moraju imati najmanje dve hiljade stanovnika i 90% nepoljoprivrednog stanovništva, pri

² U vezi te problematike, u prvom redu treba istaći radove: M. Macure (1954), D. Stefanovića (1955), P. Ivković-Ivandečić (1961), D. Vogelnika (1961).

čemu ovaj procenat opada sa veličinom naselja, tako da se naselja sa 15 hiljada i više stanovnika smatraju gradskim ako je u njima najmanje 30% nepoljoprivrednog stanovništva. Trihotomna podela za određivanje gradskih naselja u Srbiji primenjena je u popisima stanovništva za 1953, 1961. i 1971. godinu.

Shema I

Shema klasifikacije naselja po demografsko-statističkom kriterijumu

Veličina naselja (broj stanovnika)	Procenat nepoljoprivrednog stanovništva							
	90 i više	80,0-89,9	70,0-79,9	60,0-69,9	50,0-59,9	40,0-49,9	30,0-39,9	ispod 30,0
Do 299	S	S	S	S	S	S	S	S
300 - 999	M	M	M	S	S	S	S	S
1000 - 1999	M	M	M	M	S	S	S	S
2000 - 2999	G	M	M	M	M	S	S	S
3000 - 9999	G	G	G	M	M	M	S	S
10000 -14999	G	G	G	G	G	G	M	S
15000 i više	G	G	G	G	G	G	G	M

Napomena: S-seosko; M-mešovito; G-gradsko naselje.
Izvor: Macura (1954).

U popisu stanovništva 1981. godine gradska naselja su određena na osnovu administrativno-pravnog kriterijuma. Po ovom kriterijumu naselje se odlukom opštinskih organa vlasti proglašavaju gradskim objavom u Službenom glasniku SRS. Sam pojam grada po ovom kriterijumu je vrlo širok, što omogućava da se njime označe međusobno vrlo različita naselja (kako ona sa nekoliko stotina stanovnika tako i naselja sa preko milion stanovnika) koja mogu biti različitog sadržaja (funkcija) i značaja. Podela naselja na gradska i ostala implicira da su u grupu "ostalih" uvršćena sva naselja koja odlukom organa lokalne samouprave (opštine) nisu proglašena za gradska. Dihotomna podela za određivanje statusa (izdvajanje gradskih od ostalih) naselja primenjena je i u popisima stanovništva 1991. i 2002. godine.

Gradska naselja u popisima stanovništva

Polazeći od usvojenih kriterijuma u popisima stanovništva od 1948. godine do 2002.godine u Srbiji su ukupno 243 samostalna naselja imala status gradskog naselja, što je znatno veći broj od ukupnog broja gradskih naselja u ma kojem popisu stanovništva. To praktično znači, da su pojedina naselja, od popisa do popisa, dobijala ili gubila takav status. Status gradskih, naselja su dobijala ispunjenjem uslova predviđenih usvojenim kriterijumima (demografsko-statističkim ili administrativno-pravnim), dok su ga gubila: gubitkom statusa samostalnog naselja (najčešće pripajanjem većem

gradskom naselju), neispunjenjem jednog (ili oba) uslova za sticanje tog statusa u okviru statističko-demografskog kriterijuma ili izmenom kriterijuma (prelaskom sa demografsko-statističkog na administrativno-pravni kriterijum). Gubitak statusa isključivo je karakteristika perioda primene demografsko-statističkog kriterijuma za diferencijaciju naselja u popisima stanovništva od 1953. do 1971. odnosno prelaska sa tog na administrativno-pravni kriterijum (u popisu 1981).

Broj gradskih naselja kao i promene broja i sistematskog spiska gradskih naselja, kako u okviru Republike, tako i pojedinih makrocelina (za Kosovo i Metohiju do 1991), predstavice po sukcesivnim popisima stanovništva, počev od popisa 1948. godine.

Popis 1948. godine

Kako je već istaknuto, neposredno posle Drugog svetskog rata u Srbiji su pojedina naselja zakonskim propisima proglašavana za gradska. Tako su, u popisu stanovništva 1948. godine po ovom, administrativnom principu za određivanje gradova, izdvojena u Srbiji 34 gradska naselja i to: 21 naselje u centralnoj Srbiji, 9 u Vojvodini i 4 na Kosovu i Metohiji (tabela 1). Sva ta naselja zadržala su gradski status po svim popisima stanovništva do 2002. godine i često se u stručnoj literaturi označavaju kao "tradicionalni gradovi Srbije" (Stevanović, 1994).

Popis 1953. godine

Primenom demografsko-statističkog kriterijuma zvanična statistika u popisu stanovništva 1953. godine izdvojila je ukupno 83 gradska naselja i to: 51 naselje u centralnoj Srbiji, 23 u Vojvodini i 9 na Kosovu i Metohiji. U odnosu na popisnu 1948. godinu broj gradskih naselja u Srbiji povećan je za ukupno 49 naselja pri čemu u centralnoj Srbiji za 30, Vojvodini za 14 i za 5 naselja na Kosovu i Metohiji, tako da njihov ukupan broj u ovim makrocelinama iznosi: 51, 23 i 9 (tabela 1). Sva gradska naselja u popisu 1948. gradska su i po demografsko-statističkom kriterijumu primenjenom u popisu 1953. godine. Gradska naselja, izdvojena po ovom kriterijumu, u najvećem broju su središta opština, industrijski i turistički centri, ali i naselja u najužoj gravitacionoj zoni najvećih administrativnih i privrednih centara. Sistematski spisak naselja sa gradskim statusom 1953. godine dat je u shemi II.

Popis 1961. godine

Popis stanovništva 1961. godine znatno je uvećao broj gradskih naselja u Srbiji. Na osnovu demografsko-statističkog kriterijuma u ovom popisu status, gradskih naselja zadobilo je još 35 samostatalnih (od kojih 31 mešovito i 4 seoska) naselja i to 21 u centralnoj Srbiji, 11 u Vojvodini i 3 naselja na Kosovu i Metohiji, tako da je ukupan broj gradskih naselja u Republici 118 (tabela 1).

Tabela 1.

Broj gradskih naselja Srbije u popisima stanovništva

Popis	Srbija	Centralna Srbija	Vojvodina	Kosovo i Metohija
1948	34	21	9	4
1953	83	51	23	9
1961	118	72	34	12
1971	181	116	47	18
1981	191	113	52	26
1991	194	116	52	26
2002	-	117	52	-

Izvor: Za 1948. god. SZS (1954); za 1953. i 1961. god. Ban (1970); za 1971. god. SZS (1975); za 1981. god. SZS (1984); za 1991. god. SZS (1995); za 2002. god. RZS (2003).

Nova gradska naselja, u najvećem broju su opštinska središta (22), naselja u neposrednoj okolini većih gradova (Ribnica, Bivolje, Resnik, Umka, Žarkovo, Krnjača, Ripanj, Batajnica, Mali Mokri Lug, Vojlovica i Mužnja), turistički (Niška Banja) ili novi industrijski centri (Sevojno).

Popis 1971. godine

Popis stanovništva 1971. godine znatno je uvećao broj gradskih naselja ali i izmenio sistematski spisak do tada izdvojenih gradskih naselja. Kriterijum za status gradskog naselja isunilo je novih 65 naselja i to: 46 u centralnoj Srbiji, 13 u Vojvodini i 6 na Kosovu i Metohiji. Istovremeno taj status izgubila su dva naselja (Aleksinački Rudnik i Ravna Reka) i to oba na teritoriji centralne Srbije tako da je ukupan broj gradskih naselja u ovoj makrocetini 116, u Vojvodini 47 i na Kosovu i Metohiji 18 (tabela 1). U popisu 1971. godine kriterijum za status gradskog naselja ispunilo je ukupno 181 naselje. Nova gradska naselja su središta opština, naselja rezidijalnog tipa u okolini većih gradova (od kojih će se većina ubrzo srasti sa većim urbanim centrom), industrijski i saobraćajni centri. Sistematski spisak naselja sa gradskim statusom 1971. godine prikazan je u shemi II.

Popis 1981. godine

Nakon popisa stanovništva 1971. godine u Srbiji je promenjen kriterijum za određivanje statusa gradskih naselja. Napušta se kombinovani (demografsko-statistički) kriterijum po kome je zvanična statistika (Zavod za statistiku) u vreme popisa vršila diferencijaciju naselja i uvodi se administrativno-pravni kriterijum po kome se naselja, odlukom opštinskog organa (pravnim aktom) objavljenom u Službenom glasniku SRS, proglašavaju za gradska.

Iako je, do popisa 1981. ukupan broj gradskih naselja u Republici povećan (sa 181 na 191), kao posledica promene kriterijuma došlo je do značajne izmene u sistematskom spisku gradskih naselja (RZS, 1982). Odlukom opštinskih organa, status gradskog naselja do popisa 1981. godine zadržalo je 134 naselja, dok su 47 naselja, koja su u vreme prethodnog popisa imala status gradskih naselja, taj status izgubila. Istovremeno, odlukama opštinskih organa za gradska naselja proglašeno je novih 57 samostalnih naselja (shema II).

U vreme popisa 1981. godine ukupan broj gradskih naselja u centralnoj Srbiji iznosio je 113 ili tri manje nego 1971. godine (tabela 1). Status gradskog naselja zadržalo je 83 dok su 33 naselja, izmenom kriterijuma, izgubila taj status i to: gubljenjem statusa samostalnog naselja spajanjem sa sa većim naseljem (prostorna ekspanzija centralne aglomeracije) ili jednostavno odlukom opštinskog organa pojedina naselja nisu proglašena za gradska iako su, prema kombinovanom kriterijumu, u vreme prethodnog popisa stanovništva to bila.

Gubljenje statusa samostalnog naselja je slučaj sa gradskim naseljima u gravitacionoj zoni beogradske aglomeracije i gradova Valjeva i Prijepolja. U okolini Beograda to su gradska naselja: Jajinci, Kumodraž, Mali Mokri Lug, Veliki Mokri Lug, Mirijevo, Batajnica, Bežanija, Višnjica, Krnjača, Žarkovo, Železnik, Kneževac i Resnik. U okolini Valjeva to su gradska naselja: Gradac, Donja Grabovica i Kličevac, a u okolini Prijepolja gradsko naselje Kolovrat. Gubljenje statusa gradskog naselja usled promene kriterijuma je slučaj sa naseljima: Ripanj (Voždovac), Zvečka (Obrenovac), Grljan (Zaječar), Beloševac, Stanovo i Teferič (Kragujevac), Bivolje, Lazarica i Malo Golovode (Kruševac), Klupci i Lozničko Polje (Loznica), Gornja Toponica i Medoševac (Niš), Ljubić (Obrenovac), Trbušani (Čačak) i Maločište (Doljevac). Odlukama opštinskih organa za gradska naselja centralne Srbije, pored već postojećih (83), proglašeno je 30 novih samostalnih naselja (tabela 1). Od tog broja 23 naselja su u vreme popisa 1971. bila mešovita, Bogovina (Boljevac), Rucka (Čukarica), Brza Palanka

(Kladovo), Kuršumlijska Banja (Kuršumljija) i Jošanička Banja (Raška) su bila seoska, dok Partiznanske vode sa Palisadom – sada Zlatibor (Čajetina) i Divčibare (Valjevo) nisu u vreme tog popisa postojala kao samostalna naselja.

Ukupan broj gradskih naselja u Vojvodini u vreme popisa stanovništva 1981. godine iznosio je 52 ili 5 gradskih naselja više nego u vreme prethodnog popisa stanovništva (tabela 1). Status gradskog naselja zadržalo je 36 naselja dok je 11 gradskih naselja taj status izgubilo i to naselja: Mužnja (Zrenjanin) i Vojlovica (Pančevo) spajanjem sa središtima svojih opština i naselja: Prigrevica (Apatin), Čelarevo (Bačka Palanka), Beška (Indija), Vrdnik (Irig), Sivac (Kula), Veternik (Novi Sad), Jabuka (Pančevo), Bajmok (Subotica) i Nova Pazova (Stara Pazova) gubljenjem statusa gradskih naselja usled promene kriterijuma. Istovremeno, pored već postojećih (36) odlukama organa pokrajinskih opština status gradskih naselja dobilo je novih 16 samostalnih naselja. Nova naselja su u vreme prethodnog popisa, uglavnom bila naselja mešovitog tipa (14), dok su naselja Opovo i Žitište (oba opštinska središta istoimenih opština) imala status seoskih naselja.

U međupopisnom periodu 1971-1981. godina na Kosovu i Metohiji 26 naselja odlukama opštinskih organa vlasti, proglašeno je gradskim naseljima. U odnosu na popisnu 1971.godinu broj gradskih naselja povećan je za osam naselja (tabela 1). Status gradskih naselja po novom, administrativno-pravnom kriterijumu, zadržalo je 15 pokrajinskih naselja, dok su naselja Janjevo (Lipljan), Gračanica (Priština) i Veliki Belačevac (Kosovo Polje) izgubila taj status. U istom periodu 11 samostalnih naselja odlukama opštinskih organa dobilo je status gradskih naselja. Većina novih naselja su i sedišta istoimenih opština od kojih je 9 u vreme prethodnog popisa (1971) imalo status mešovitih naselja, dok su Vitina i Klina bila seoska naselja.

Popis 1991. godine

Do popisa 1991. godine broj gradskih naselja u Srbiji povećan je sa 191 na 194 ili za tri nova naselja (tabela 1). Gradskim naseljima proglašena su sedišta istoimenih opština: Brus, Mionica i Čičevac na teritoriji centralne Srbije, tako da je broj gradskih naselja u ovoj makrocenini povećan sa 113 na 116. Na prostoru Vojvodine i Kosova i Metohije u ovom periodu nije bilo promene kako u broju tako i u sistematskom spisku gradskih naselja. Status gradskih naselja na ovim makrocelinama, kao i u vreme prethodnog popisa (1981), ima ukupno 52 odnosno 26 naselja (tabela 1).

Popis 2002. godine

Do popisa stanovništva 2002.godine na području Srbije bez teritorije Kosova i Metohije broj gradskih naselja povećan je za još jedno naselje. Naime, na prostoru centralne Srbije odlukom opštinskog organa Surdulice izdvojeno je, iz samog grada Surdulice, naselje Belo Polje, koje je proglašeno gradskim naseljem. Tako je ukupan broj gradskih naselja u centralnoj Srbiji sa 116 (popis 1991) do popisa 2002. povećan za jedno naselje i iznosi 117. Na prostoru Vojvodine i u ovom međupopisnom periodu (1991-2002), kao i u prethodnom (1981-1991) nije bilo promene ni u broju ni u sistematskom spisku gradskih naselja (tabela 1).

* * *

U drugoj polovini 20. veka (1948-2002) u Srbiji su se, kao što je već istaknuto, koristila dva kriterijuma sa diferencijaciju naselja, odnosno određivanje gradskih naselja. Ako izuzmemo nasleđeni (administrativni) koji se koristio u popisu 1948. godine, od prvog redovnog popisa stanovništva 1953. do popisa 1971. koristio se dvojni (demografsko-statistički), a u periodu nakon tog popisa stanovništva, administrativno-pravni kriterijum. Oba ova kriterijuma pokazuju izvesne nedostatke. Kod kombinovanog, demografsko-statističkog kriterijuma, to je nedostatak pokazatelja funkcionalnog značenja naselja, pogotovo kod diferencijacije naselja koja imaju obeležja stambenih satelita (prigradskih naselja većih gradova). U tim naseljima procentni udeo nepoljoprivrednog stanovništva ne može u potpunosti ukazati na funkcionalno značenje naselja, jer veći deo nepoljoprivrednog stanovništva odlazi (dnevno migrira) na rad u drugo (najčešće veće) susedno mesto (Vresk, 1980). Kod administrativno-pravnog kriterijuma ne postoji kategorija mešovitog naselja. Naime, sva naselja koja nisu gradska svrstana su u kategoriju ostala naselja. Po mišljenju stručne javnosti, to je veliki nedostatak i pomak unazad u poređenju sa prethodnim stanjem, pošto u stvarnom životu postoje naselja prelaznog tipa, naročito u funkcionalnom, komunalnom, urbanističkom i drugom pogledu (Ilić, 1984).

Ne ulazeći detaljnije u problematiku diferenciranja naselja na gradska i ostala, mišljenja smo da trenutno važeća administrativno-pravna regulativa za izdvajanje naselja ne daje dovoljno izdiferenciranu sliku o gradskim naseljima Srbije, pošto su tom kategorijom obuhvaćena naselja od svega nekoliko stotina stanovnika, pa do više od jednog miliona. Smatramo da bi trebalo izvršiti statističku tipologiju gradskih naselja polazeći, pre svega, od broja stanovnika, ali i od stepena razvijenosti privrede i društvenih delatnosti u tim naseljima. Tako se ne bi u istu kategoriju svrstavali, na

primer, Belanovica i Zrenjanin, odnosno Divčibare i Beograd. Svakako da bi se, pored funkcionalne klasifikacije gradskih naselja, time poboljšala i statistička obrada i prikazivanje statističkih podataka (po izdviženim kategorijama gradskih naselja), što bi omogućilo i sveobuhvatnije sagledavanje razvoja gradova i gradskog stanovništva.

Pored zvaničnih spiskova gradskih naselja izvedenih na osnovu važećih kriterijuma, u našoj stručnoj praksi često se, radi postizanja pretpostavljenog cilja rada, uporedivosti dobijenih rezultata u dužim vremenskim (popisnim) serijama, teorijskog uopštavanja dobijenih rezultata i slično, koriste izvedeni spiskovi naselja gradskog karaktera (Stojanović, 1988; Veljković, 1995), zasnovani najčešće na populacionoj veličini naselja (pet hiljada i više stanovnika), ali i nekoj karakteristici gradskog karaktera (najčešće aktivnost i delatnost stanovništva). Time se izbegava, pre svega, uticaj delovanja formalnih gradskih naselja negradskog karaktera u istraživanjima. Takvi spiskovi naselja gradskog karaktera mogu da sadrže i naselja koja nisu u zvaničnom sistematskom spisku gradskih naselja, a koja u funkcionalnom pogledu to jesu (središta mnogih opština čija naselja nemaju status gradskog naselja). Takvi spiskovi gradskih naselja internog su karaktera, modifikovani su i koriste se samo za potrebe određenog (pretpostavljenog) istraživanja.

Shema II

Shema gradskih naselja Srbije u popisima stanovništva od 1948. do 2002. (Kosovo i Metohija od 1948. do 1991)

	Gradsko naselje	Godina popisa						
		1948	1953	1961	1971	1981	1991	2002
	Centralna Srbija							
1	Aleksandrovac				G	G	G	G
2	Aleksinac		G	G	G	G	G	G
3	Aleksinački Rudnik		G	G	(x)	G	G	G
4	Arandelovac		G	G	G	G	G	G
5	Arilje				G	G	G	G
6	Babušnica					G	G	G
7	Bajina Bašta				G	G	G	G
8	Baljevac					G	G	G
9	Banja Koviljača		G	G	G	G	G	G
10	Batajnica			G	G	(x1)	(x1)	(x1)
11	Bežanija		G	G	G	(x1)	(x1)	(x1)
12	Bela Palanka		G	G	G	G	G	G
13	Belanovica					G	G	G
14	Beli Potok				G	G	G	G
15	Beloševac				G	(x)	(x1)	(x1)

	Gradsko naselje	Godina popisa						
		1948	1953	1961	1971	1981	1991	2002
16	Belo Polje							G
17	Beograd	G	G	G	G	G	G	G
18	Bivolje			G	G	(x)	(x)	(x)
19	Blace				G	G	G	G
20	Bogovina					G	G	G
21	Boljevac					G	G	G
22	Bor	G	G	G	G	G	G	G
23	Borča				G	G	G	G
24	Bojanovac		G	G	G	G	G	G
25	Bosilegrad					G	G	G
26	Brus						G	G
27	Brza Palanka					G	G	G
28	Despotovac					G	G	G
29	Dimitrovgrad			G	G	G	G	G
30	Divčibare					G	G	G
31	Dobanovci				G	G	G	G
32	Donja Grabovica				G	(x1)	(x1)	(x1)
33	Donji Milanovac					G	G	G
34	Gornja Toponica				G	(x)	(x)	(x)
35	Gornji Milanovac		G	G	G	G	G	G
36	Gradac				G	(x1)	(x1)	(x1)
37	Grljan				G	(x)	(x)	(x)
38	Grdelica					G	G	G
39	Grocka					G	G	G
40	Guča					G	G	G
41	Ivanjica			G	G	G	G	G
42	Jajinci				G	(x1)	(x1)	(x1)
43	Jošanička Banja					G	G	G
44	Kladovo				G	G	G	G
45	Kličevac				G	(x1)	(x1)	(x1)
46	Klupci				G	(x)	(x)	(x)
47	Kneževac		G	G	G	(x1)	(x1)	(x1)
48	Knjaževac		G	G	G	G	G	G
49	Kolovrat				G	(x1)	(x1)	(x1)
50	Kosjerić					G	G	G
51	Kostolac		G	G	G	G	G	G
52	Kragujevac	G	G	G	G	G	G	G
53	Kraljevo	G	G	G	G	G	G	G
54	Krnjača			G	G	(x1)	(x1)	(x1)

	Gradsko naselje	Godina popisa						
		1948	1953	1961	1971	1981	1991	2002
55	Krupanj				G	G	G	G
56	Kruševac	G	G	G	G	G	G	G
57	Kumodraž				G	(x1)	(x1)	(x1)
58	Kuršumlijska Banja					G	G	G
59	Kuršumljija		G	G	G	G	G	G
60	Kučevo			G	G	G	G	G
61	Lajkovac			G	G	G	G	G
62	Lapovo					G	G	G
63	Lazarevac			G	G	G	G	G
64	Lazarica				G	(x)	(x)	(x)
65	Lebane				G	G	G	G
66	Leskovac	G	G	G	G	G	G	G
67	Ljubić				G	(x)	(x)	(x)
68	Ljig					G	G	G
69	Loznica		G	G	G	G	G	G
70	Lozničko Polje				G	(x)	(x)	(x)
71	Lučani				G	G	G	G
72	Majdanpek		G	G	G	G	G	G
73	Mali Mokri Lug			G	G	(x1)	(x1)	(x1)
74	Mali Zvornik				G	G	G	G
75	Malo Golovode				G	(x)	(x)	(x)
76	Maločište				G	(x)	(x)	(x)
77	Medoševac				G	(x)	(x)	(x)
78	Mirjevo				G	(x1)	(x1)	(x1)
79	Mataruška Banja					G	G	G
80	Medveđa					G	G	G
81	Mladenovac		G	G	G	G	G	G
82	Negotin	G	G	G	G	G	G	G
83	Niš	G	G	G	G	G	G	G
84	Niška Banja			G	G	G	G	G
85	Nova Varoš		G	G	G	G	G	G
86	Novi Pazar	G	G	G	G	G	G	G
87	Obrenovac		G	G	G	G	G	G
88	Ostružnica				G	G	G	G
89	Ovča					G	G	G
90	Zlatibor					G	G	G
91	Paraćin	G	G	G	G	G	G	G
92	Petrovac		G	G	G	G	G	G
93	Pećani					G	G	G

	Gradsko naselje	Godina popisa						
		1948	1953	1961	1971	1981	1991	2002
94	Pinosava					G	G	G
95	Pirot	G	G	G	G	G	G	G
96	Požarevac	G	G	G	G	G	G	G
97	Požega		G	G	G	G	G	G
98	Priboj			G	G	G	G	G
99	Prijepolje		G	G	G	G	G	G
100	Prokuplje	G	G	G	G	G	G	G
101	Ravna Reka		G	G	(x)	(x)	(x)	(x)
102	Raška			G	G	G	G	G
103	Rača					G	G	G
104	Resavica				G	G	G	G
105	Resnik			G	G	(x1)	(x1)	(x1)
106	Ribnica			G	G	G	G	G
107	Ripanj			G	G	(x)	(x)	(x)
108	Rucka					G	G	G
109	Rudovci					G	G	G
110	Sevojno			G	G	G	G	G
111	Sijerinska Banja					G	G	G
112	Sjenica				G	G	G	G
113	Smederevska Palanka		G	G	G	G	G	G
114	Smederevo	G	G	G	G	G	G	G
115	Sokobanja		G	G	G	G	G	G
116	Sopot					G	G	G
117	Stanovo				G	(x)	(x1)	(x1)
118	Surdulica		G	G	G	G	G	G
119	Surčin				G	G	G	G
120	Jagodina	G	G	G	G	G	G	G
121	Svilajnac			G	G	G	G	G
122	Svrljig				G	G	G	G
123	Teferić				G	(x)	(x1)	(x1)
124	Užice	G	G	G	G	G	G	G
125	Topola				G	G	G	G
126	Trbušani				G	(x)	(x)	(x)
127	Trstenik		G	G	G	G	G	G
128	Tutin				G	G	G	G
129	Ub				G	G	G	G
130	Umka			G	G	G	G	G
131	Veliki Crljani			G	G	G	G	G
132	Valjevo	G	G	G	G	G	G	G

	Gradsko naselje	Godina popisa						
		1948	1953	1961	1971	1981	1991	2002
133	Velika Plana				G	G	G	G
134	Veliki Mokri Lug				G	(x1)	(x1)	(x1)
135	Veliko Gradište		G	G	G	G	G	G
136	Višnjica				G	(x1)	(x1)	(x1)
137	Vladičin Han			G	G	G	G	G
138	Vlasotince		G	G	G	G	G	G
139	Vranje	G	G	G	G	G	G	G
140	Vranjska Banja				G	G	G	G
141	Vrnjačka Banja		G	G	G	G	G	G
142	Vučje				G	G	G	G
143	Zaječar	G	G	G	G	G	G	G
144	Zvečka				G	(x)	(x)	(x)
145	Šabac	G	G	G	G	G	G	G
146	Čuprija		G	G	G	G	G	G
147	Mionica						G	G
148	Ćičevac						G	G
149	Žarkovo			G	G	(x1)	(x1)	(x1)
150	Železnik		G	G	G	(x1)	(x1)	(x1)
151	Čačak	G	G	G	G	G	G	G
	Vojvodina							
1	Ada		G	G	G	G	G	G
2	Alibunar					G	G	G
3	Apatin		G	G	G	G	G	G
4	Bajmok				G	(x)	(x)	(x)
5	Banatski Karlovac					G	G	G
6	Bač					G	G	G
7	Bački Petrovac					G	G	G
8	Bačka Palanka		G	G	G	G	G	G
9	Bačka Topola		G	G	G	G	G	G
10	Bački Jarak				G	G	G	G
11	Bela Crkva			G	G	G	G	G
12	Beočin		G	G	G	G	G	G
13	Beška				G	(x)	(x)	(x)
14	Bečež		G	G	G	G	G	G
15	Crvenka				G	G	G	G
16	Futog				G	G	G	G
17	Indija			G	G	G	G	G
18	Irig					G	G	G
19	Jabuka				G	(x)	(x)	(x)

	Gradsko naselje	Godina popisa						
		1948	1953	1961	1971	1981	1991	2002
20	Jaša Tomić					G	G	G
21	Kanjiža		G	G	G	G	G	G
22	Kačarevo				G	G	G	G
23	Kikinda	G	G	G	G	G	G	G
24	Kovačica					G	G	G
25	Kovin			G	G	G	G	G
26	Kula		G	G	G	G	G	G
27	Mačvanska Mitrovica				G	G	G	G
28	Mol					G	G	G
29	Mužnja			G	G	(x1)	(x1)	(x1)
30	Nova Pazova			G	G	(x)	(x)	(x)
31	Novi Bečej		G	G	G	G	G	G
32	Novi Kneževac					G	G	G
33	Novi Sad	G	G	G	G	G	G	G
34	Odžaci			G	G	G	G	G
35	Opovo					G	G	G
36	Palić					G	G	G
37	Pančevo	G	G	G	G	G	G	G
38	Petrovaradin		G	G	G	G	G	G
39	Prigrevica				G	(x)	(x)	(x)
40	Ruma		G	G	G	G	G	G
41	Senta	G	G	G	G	G	G	G
42	Sivac				G	(x)	(x)	(x)
43	Sombor	G	G	G	G	G	G	G
44	Srbobran				G	G	G	G
45	Sremska Kamenica			G	G	G	G	G
46	Sremska Mitrovica	G	G	G	G	G	G	G
47	Sremski Karlovci			G	G	G	G	G
48	Stara Pazova		G	G	G	G	G	G
49	Starčevo					G	G	G
50	Subotica	G	G	G	G	G	G	G
51	Temerin			G	G	G	G	G
52	Titel					G	G	G
53	Veternik				G	(x)	(x)	(x)
54	Vojlovica			G	G	(x1)	(x1)	(x1)
55	Vrbas		G	G	G	G	G	G
56	Vrdnik		G	G	G	(x)	(x)	(x)
57	Vršac	G	G	G	G	G	G	G
58	Zrenjanin	G	G	G	G	G	G	G

	Gradsko naselje	Godina popisa						
		1948	1953	1961	1971	1981	1991	2002
59	Šid			G	G	G	G	G
60	Žabalj					G	G	G
61	Žitište					G	G	G
62	Čelarevo				G	(x)	(x)	(x)
63	Čoka					G	G	G
	Kosovo i Metohija							
1	Banja					G	G	-
2	Dečane					G	G	-
3	Dragaš					G	G	-
4	Glogovac					G	G	-
5	Gnjilane		G	G	G	G	G	-
6	Gračanica				G	(x)	(x)	-
7	Istok					G	G	-
8	Janjevo		G	G	G	(x)	(x)	-
9	Kačanik			G	G	G	G	-
10	Klina					G	G	-
11	Kosovo Polje				G	G	G	-
12	Kosovska Kamenica					G	G	-
13	Kosovska Mitrovica	G	G	G	G	G	G	-
14	Leposavić					G	G	-
15	Lešak					G	G	-
16	Lipljan				G	G	G	-
17	Obilić			G	G	G	G	-
18	Orahovac				G	G	G	-
19	Peć	G	G	G	G	G	G	-
20	Podujevo				G	G	G	-
21	Prizren	G	G	G	G	G	G	-
22	Priština	G	G	G	G	G	G	-
23	Suva Reka					G	G	-
24	Uroševac		G	G	G	G	G	-
25	Veliki Belačevac				G	(x)	(x)	-
26	Vitina					G	G	-
27	Vučitrn		G	G	G	G	G	-
28	Zvečan			G	G	G	G	-
29	Đakovica		G	G	G	G	G	-
Napomena 1: - Ne raspolaže se podacima. Napomena 2: (x) Naselje koje je izgubilo status gradskog naselja; (x1) Naselje koje ne postoji kao samostalno naselje. Napomena 3: Gradsko naselje se u shemi prati od godine dobijanja statusa. Izvor: Kao za tabelu 1.								

Literatura

- BAN, M. (1970). *Naselja u Jugoslaviji i njihov razvoj u periodu 1948-1961.*, (Beograd: Institut društvenih nauka, Centar za demografska istraživanja).
- GINIĆ, I. (1967). *Dinamika i struktura gradskog stanovništva Jugoslavije*, (Beograd: Institut društvenih nauka, Centar za demografska istraživanja).
- ILIĆ, J. (1984). "Rast i osnovne karakteristike gradskog stanovništva", *Stanovništvo i domaćinstva SR Srbije prema Popisu 1981.* (Beograd: Republički zavod za statistiku).
- IVKOVIĆ-IVANDEKIĆ, P. (1961). "Pravci i neki problemi posleratne urbanizacije u Jugoslaviji", *Ekonomist* (Beograd), br. 3.
- MACURA, M. (1954). *Jedan nov kriterij za razgraničenje gradskog i seoskog stanovništva*, II godišnji sastanak Jugoslovenskog statističkog društva, (Beograd).
- MILIĆEVIĆ, G. (1994). "Analiza mogućnosti unifikacije kriterijuma za razlikovanje gradskih od negradskih naselja", *Stanovništvo* (Beograd), god. XXXI-XXXII, br. 3-4/1-2.
- RZS (1982). *Saopštenje*, br. 161. (Beograd : Republički zavod za statistiku).
- RZS (2003). "Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u 2002. Podaci po naseljima" *Stanovništvo – Pol i starost, knjiga 2.* (Beograd: Republički zavod za statistiku).
- STEVANOVIĆ, R. (1994). "Doprinos migracija rastu gradova Srbije", *Stanovništvo* (Beograd), god. XXXII, br. 3-4 .
- STEFANOVIĆ, D. (1955). "Stambena izgradnja i njeno finansiranje u gradovima FNRJ", *Ekonomist* (Beograd), br.1.
- STOJANOVIĆ, B. (1988). *Prostorna distribucija stanovništva – promene u Jugoslaviji 1971-1981.*, Edicija "Naseljavanje prostora", sveska 65, (Beograd: Centar za multidisciplinarnu studiju Univerziteta u Beogradu).
- SZS (1954). *Konačni rezultati popisa stanovništva od 15. marta 1948 godine, Knjiga IX.* (Beograd: Savezni zavod za statistiku).
- SZS (1959). Metodološki materijal 106. Statistički krugovi-stalna mreža statističkih teritorijalnih jedinica. (Beograd: Savezni zavod za statistiku).
- SZS (1960). "Osnovni podaci o stanovništvu. Rezultati po naseljima." *Popis stanovništva 1953, knjiga XV.* (Beograd: Savezni zavod za statistiku).
- SZS (1965). "Stanovništvo i domaćinstva u 1948, 1953. i 1961. Rezultati za naselja." *Popis stanovništva 1961, knjiga X.* (Beograd: Savezni zavod za statistiku).

- SZS (1975). "Stanovništvo i domaćinstva u 1948, 1953, 1961. i 1971. Rezultati po naseljima i opštinama." *Popis stanovništva i stanova 1971, knjiga VII*. (Beograd: Savezni zavod za statistiku).
- SZS (1984). *Popis stanovništva, domaćinstava i stanova 1981*. Tabela 194 . (str.361-736). (Beograd: Savezni zavod za statistiku).
- SZS (1995). "Uporedni pregled broja stanovnika i domaćinstava 1948, 1953, 1961, 1971, 1981 i 1991. Podaci po naseljima i opštinama." *Popis '91 – Stanovništvo, knjiga 9*. (Beograd: Savezni zavod za statistiku).
- UNITED NATIONS (1991). *World Urbanization Prospects* (New York: United Nations).
- VELJKOVIĆ, A. (1995). *Gradovi Srbije – centri razvoja u mreži naselja*, posebna izdanja, knjiga 44 (Beograd: Geografski institut "Jovan Cvijić", SANU).
- VRESK, M. (1980). *Osnove urbane geografije*, (Zagreb: Školska knjiga).
- VRESK, M. (1984). *Razvoj urbanih sistema u svetu*, (Zagreb: Školska knjiga).
- VOGELNIK, D. (1961). *Urbanizavija kao odraz privrednog razvoja FNRJ*, Ekonomska biblioteka, knjiga. 13 (Beograd).

Radoslav Stevanović

Gradska naselja Republike Srbije u popisima stanovništva od 1948. do 2002.

R e z i m e

U periodu od popisa stanovništva 1948. do 2002. godine u Srbiji su, od strane statističke službe, korićena dva kriterijuma za diferencijaciju naselja, odnosno podelu naselja na gradska i ona koja to nisu (mešovita i seoska, odnosno ostala). Administrativni, po kome se zakonskim propisima naselja proglašavaju za gradska (popis 1948. i popisi od 1981. godine), i kombinovani (demografsko-statistički) kriterijum zasnovan na kombinaciji dvaju obeležja: populacionoj veličini naselja i procentnom udelu nepoljoprivrednog stanovništva, korišćen u popisima stanovništva od 1953. do 1971. godine. Polazeći od usvojenih kriterijuma u Srbiji su ukupno 243 samostalna naselja imala status gradskih naselja, što je znatno veći broj od ukupnog broja gradskih naselja u ma kojem popisu stanovništva. To praktično znači, da su pojedina naselja, od popisa do popisa, dobijala ili gubila takav status. Gubitak statusa isključivo je karakteristika perioda primene demografsko-statističkog kriterijuma za izdvajanje gradskih naselja u popisima stanovništva od 1953. do 1971. godine, odnosno prelaska sa tog na administrativno-pravni kriterijum u popisu stanovništva 1981. godine.

Broj gradskih naselja kao i promene u broju i sistemnataskom spisku gradskih naselja, kako u okviru Republike, tako i pojedinim makrocelina (za Kosovo i Metohiju do 1991), u radu su prikazani, tabelarno i shematski po sukcesivnim popisima stanovništva, počev od popisa 1948. godine.

Ključne reči: *gradska naselja, kriterijumi, popisi stanovništva*

Radoslav Stevanović

**Urban Settlements in the Republic of Serbia in Population Censuses
from 1948 to 2002**

S u m m a r y

In population censuses from 1948 to 2002, two criteria for differentiation of settlements, namely division of settlements into urban and those that are not (mixed and villages, namely other) were used by statistical office. One being the administrative criteria, by which the settlements are declared urban by legal regulations (census 1948 and censuses from 1981), and the other a combined (demographically-statistically) criteria based on the combination of the two characteristics: population size of the settlement and percentage portion of non-agricultural population, used in population censuses from 1953 to 1971. Proceeding from the adopted criteria, a total number of 243 independent settlements had the status of urban settlements in Serbia, which is a considerably greater number of total numbers of urban settlements in any population census. This practically means that certain settlements, from censuses to censuses, gained and lost such a status. The loss of the status is exclusively a characteristic of the period when the demographic-statistical criteria were applied for separating urban settlements in the population censuses from 1953 to 1971, namely the transfer from these criteria to the administrative-legal criteria in the population census of 1981.

The number of urban settlements as well as the changes in the number and systematic list of urban settlements, not only within the Republic, but in certain macro entities (for Kosovo and Metohia up to 1991), are shown in table and schematic forms according to successive population censuses, starting from the 1948 census.

Key words: *urban settlements, criteria, population censuses*